

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาหลักการและเหตุผล

“ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี” เกิดร่วมกับ “มนุษย์” มาตั้งแต่แรกเริ่ม การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อใช้เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรม โดยพฤติกรรมที่แสดงออกและปฏิบัติต่อกันมาในทางที่ดีงามนั้นคือสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เรียก วัฒนธรรม เฉกเช่นกัน การเรียนรู้ภูมิปัญญาค่านิยมของคนในสังคมตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ชุมชนสังคมแต่ละชุมชนจึงจำเป็นต้องรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเองไว้ เพื่อความกินดีอยู่ดี ความสมานฉันท์ในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่สังคมปัจจุบันได้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นเหตุให้ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมเริ่มสูญหาย และคนในชุมชนขาดความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาทำให้ยากในการสืบค้นหาวัฒนธรรมเหล่านั้นได้ เพราะกฎวัฒนธรรมของคนต่างพื้นที่เข้ามาแทนที่ ทั้งนี้เมื่อ พ.ศ. 2499 กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล โดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำหน้าที่แทนรัฐบาลกลาง เพื่อจัดให้มีบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน อาทิ ไฟฟ้า ประปา ถนน สะพาน คูคลองน้ำ บ่อน้ำ สถานีอนามัย เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเสมือนถาวรวัตถุที่สามารถเห็นเป็นรูปธรรม ความเป็นสังคมเมืองที่มนุษย์สร้างขึ้นต่างส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งบางอย่างอาจสูญหายไปอย่างมีอาจหวนกลับคืนมา สำหรับการพัฒนาที่เกิดจากความเจริญของเทคโนโลยีก่อให้เกิดการละเลยศิลปวัฒนธรรมและประเพณีมีการขยายขนาดไปอย่างกว้างขวาง การพัฒนาทางจิตด้านคุณธรรมจริยธรรมไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หรือมีจิตใจที่มุ่งแต่เศรษฐกิจ ไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจ จนทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย อิทธิพลดังกล่าวอาจเป็นการทำลายคุณค่า ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตดั้งเดิมไปโดยมิรู้ตัว นอกจากภัยอันตรายของมนุษย์ที่เกิดจากภัยธรรมชาติแล้วยังกลับต้องมาเผชิญจากภัยที่เกิดจากมนุษย์ที่ไร้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี ศีลธรรมอันดีงามอีกด้วย (ศรุดา สมพอง, 2548)

นั่นคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้บรรทัดฐานวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นลักษณะชุมชนเมือง โดยหน่วยงานของภาครัฐได้ดำเนินการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง โดยนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาบังคับใช้ และระบุไว้ในหมวด 9 มาตรา 289 วรรคสุดท้ายได้กล่าวถึง องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น นับจากนั้นเป็นต้นมา ผนวกกับมาตรา 66 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ระบุว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และมาตรา 289 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ระบุว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (ศรุดา สมพอง, 2548)

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงทับแรต เล็งเห็นคุณค่าทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหาย ผนวกกับคณะนักวิจัยจากโครงการวิจัยและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ได้ลงพื้นที่เมื่อเดือนมีนาคม 2560 ที่ผ่านมา ทำให้ทราบถึงข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนบึงทับแรต อาทิ ด้านภูมิปัญญาด้านการทอผ้า ทอเสื่อกก ทำไม้กวาด ตลอดจน

หัตถกรรมจักสาน เป็นต้น ปัจจุบันนี้เป็นปัญหาคือ ไม่มีผู้สืบสานงานต่อทำให้เริ่มมีการสูญหาย ประกอบกับคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจกับงานด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานเท่าที่ควร

ดังนั้น ชุมชนชุมชนบึงทับแตรจึงมีความต้องการให้คณะผู้วิจัยลงไปศึกษาเพื่อที่จะช่วยอนุรักษ์ พี่นฟู สืบสานภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวให้ดำรงอยู่ รักษาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว เพื่อให้ชุมชนแข็งแรงมีรากแก้ว ไม่ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์โดยปราศจากคุณภาพทางปัญญาและความรู้ที่จะอนุรักษ์สิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบึงทับแตร ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทถือเป็นตัวกลางทำหน้าที่แทนรัฐบาลกลางสำหรับประโยชน์ต่อคนในชุมชนด้านธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญของชุมชน ซึ่งตอบสนองต่อนโยบายรัฐบาลให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมของชุมชนบึงทับแตร โดยการอนุรักษ์ พี่นฟู สืบสานภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดการกระตุ้นหล่อหลอมคนในชุมชนให้หวงคืนสู่วิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมให้กลับคืนมา และธำรงรักษาไว้ให้ลูกหลานและคนรุ่นต่อไปได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าในศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่สอดแทรกด้วยภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษ พร้อมทั้งร่วมกันสร้างความมั่นคง มั่งคั่งอย่างยั่งยืนของชุมชนสืบไป

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนบึงทับแตร อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร : ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบึงทับแตร อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร : ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินงาน

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนบึงทับแตร อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร : ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนบึงทับแตร อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร : ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน ตามประเด็น 1) ด้านการมีส่วนร่วม 2) ด้านบริหารจัดการทรัพยากร 3) ด้านการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 5) ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ทำการการศึกษาประชากรในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนบึงทับแตร อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

3. ด้านกลุ่มเป้าหมาย

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนบึงทับแตร อำเภอ ลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ทั้งหมด 3,299 คน กลุ่มตัวอย่างได้จากการกำหนดด้วยตารางสำเร็จรูปของ Taro Yamane ที่

จำนวน 340 คน และทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน

4. ด้านตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้จากอาชีพหลัก ระยะเวลาในการอาศัยอยู่ในพื้นที่

ตัวแปรตาม ได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วม 2) ด้านบริหารจัดการทรัพยากร 3) ด้านการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 5) ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ชุมชนตาลเตี้ยเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มตัดสินใจในการปฏิบัติงานและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นประเพณีวิงว่าวพระร่วง

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมกันสร้างสรรค์ สังคม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน

หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักรสาน หมายถึง ผลงานอันเกิดจากการกระทำด้วยฝีมือมนุษย์ โดยนำวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน งานหัตถกรรมจะมีการพัฒนารูปแบบไปตามการพัฒนาฝีมือของช่าง ที่สั่งสมประสบการณ์ และสืบทอดความรู้ความชำนาญ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและทักษะ ส่งผลให้งานหัตถกรรมมีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ งานหัตถกรรมจึงกลายเป็นงานศิลปหัตถกรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่อาจแยกออกจากกันได้ศิลปหัตถกรรม มีความสัมพันธ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการถ่ายทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

การบริหารจัดการทรัพยากร หมายถึง การจัดการทรัพยากรการบริหารมาใช้ในการดำเนินการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล อันประกอบด้วยกระบวนการวางแผน การควบคุม การอำนวยความสะดวกและประสานการทำงานของฝ่ายต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างราบรื่น เพื่อให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จตามแผนงานและโครงการที่วางไว้

การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนถ่ายประสบการณ์ไปเป็นความรู้ ทักษะ และเจตคติโดยอาศัยกระบวนการที่หลากหลาย ผ่านกระบวนการถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่นในเรื่องการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีวิงว่าวพระร่วง

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การบำรุงรักษาสิ่งที่ตั้งงามไว้ เช่น ประเพณีวิงว่าวพระร่วง และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การสนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีอย่างจริงจัง โดยประสานงานกับหน่วยงานของจังหวัดหรือท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน ช่วยจัดงานฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีให้เป็นที่รู้จัก อาทิ ประเพณีวิงว่าวพระร่วงของชุมชนตาลเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนบึงทับแรต อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร : ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักรสาน
2. ทำให้ทราบถึงแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบึงทับแรต อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร : ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักรสาน